

ЗА ИСТОРИЯТА, ЕЗИЦИТЕ И ЛИТЕРАТУРИТЕ МЕЖДУ ПИРЕНЕИТЕ И АНДИТЕ

Какво ли щеше да стане, ако през 1143 г. Португалия не беше постигнала независимостта си от Кралство Леон? Дали днес в Бразилия щеше да се говори испански, а не португалски? И изобщо дали щеше да се развие и наложи португалски (книжовен) език, възприеман като отделен език? Ако отидем по-нататък с въпросите: Какво щеше да стане, ако в периода XI–XV в. последователно не са били освободени от властта на маврите отделните части на Пиренейския полуостров? Или още по-назад: Каква щеше да е съдбата на испанците и португалците, ако маврите не са били завладели полуострова в самото начало на VIII в.? Все въпроси с „какво би станало, ако...“. Историята обаче не търпи „ако“. Тя вече е била такава, каквато е била, и ние днес не можем да завъртим лентата ѝ така, че да можем да възстановим изходното положение и да се опитаме да избродим алтернативните пътища. А и никое изходно положение не е в действителност „изходно“, защото и то е резултат от безчетни предходни събития и процеси. В поредицата от въпроси обаче можем да си припомним една интересна успоредица с обратен знак между случилото се на Балканския и на Иберийския полуостров. Приблизително когато България се появява като държава на Балканите (680 г.), Испания бива завладяна от маврите (711–718 г.) – в източния край на континента възниква, а в западния му край загива една държава. Приблизително когато България бива прекършена от османците (1396 г.), след поредица от войни (1212, 1236, 1246 г.) Испания завладява и последното гнездо на маврите на полуострова – Гранада (1492 г.). И тъкмо навреме, за да може да се включи в започналата разпредялба на Новия свят и да се превърне в световна империя. Точно в това време България задълго изчезва от политическата карта на континента, за да се появи отново орязана и немощна в последната четвърт на XIX в. и да започне да се бори за своя дял от един вече разпределен и преразпределен от Великите сили свят. Виждаме колко безсмислено е да задаваме въпроса „какво би било, ако...“. За испанците и португалците, за населението на техните бивши отвъдморски територии историята се е състояла такава, каквато я знаем. Такава е тя и за българите.

Тази история обаче е оставила изключително интересни резултати с оглед на езиците, на литературите, а и на изучаващата ги наука. Доскоро не само науката не различаваше каталунски (каталонски, каталански) език и го разглеждаше като диалект на испанския. Когато днес човек слезе на летището в Майорка или Барселона, забелязва надписи на три езика, първият от които е именно каталунският, а държавният език (испански) е на трето място след английския. Особено интересно от всяка гледна точка е положението в Латинска Америка. Хората смятат за „политически коректно“ да казват, че в Бразилия се *говори* португалски, в Аржентина, Мексико, Куба и т.н. – испански. До каква степен това е вярно, е въпрос, който може да има много отговори, произтичащи от различни гледни точки и различни научни трактовки. Може ли едно население, което мнозинствено няма за роден език испанския или португалския, да има в своята собствена държава тези езици за свои и да ги практикува пълноценно в частния и в обществения си живот? И преплитането между родния и официалния език не е ли създадо нещо съвсем различно и от двете? Какво е самосъзнанието, като се има предвид, че езикът и мисленето са двете страни на монетата „интегрален човек“? Тук много голяма полза ни оказват социолингвистиката и две сравнително нови направления в езикознанието – етнолингвистиката и изследването на езиковата личност. Едно е положението в Латинска Америка, където мнозинството от хората са потомствено местни и с неиспански и непортугалски произход, друго е положението например на Канарските острови, където местното население е било изтребено само в

продължение на едно-единствено десетилетие в края на XV в. и където всички са пришълци от метрополията. За мене много интересно наблюдение представлява един разговор с млади, образовани и модерно мислещи португалци, които говореха за Португалия като за „страна (държава) майка“ (един вид метрополия) за Бразилия. Те нямаха предвид самия формален акт на създаване на държавата Бразилия, а си представяха всички нейни културни, езикови и т.н. начала именно в Португалия и тръгващи от нея. Сигурно в такава или в по-висока степен това важи и за мисленето в Испания по отношение на нейните „латинорожби“. Къде е истината и реалността? Къде са внушенията, идеологемите и традиционната инерция?

Можем безброй пъти да се питаме дали от вятърните мелници на Сервантес до магическия реализъм на Гарсия Маркес пътят е един или това са напълно различни и независещи един от друг пътища. И отговорите винаги ще бъдат различни. Днес човечеството не може да си представи своята картина на света без Пикасо, Дали и Миро, без Бунюел и Алмодовар, без фадото и хабанерата, без фламенкото и салсата, без... Дали обаче достатъчно ясно виждаме и приносите на Латинска Америка и за реверсивните въздействия от нейната култура върху Испания и Португалия? И дали тази Латинска Америка не е „латинска“ само в един от своите пластове, а всъщност да си е преобладаващо южноамериканска? Тук отново думата има засега традиционното виждане. Може би обаче не задълго.

Българските испанисти, португалисти и латиноамериканисти дават своя принос към изследването на тази необятна и необгледна тематика. Нека си пожелаем техните усилия винаги да имат своите основания в българския свят, в българската наука, и да са насочени към българския читател и неизменно да застъпват българската гледна точка. Защото само така те могат да имат смисъл.

Този блок от статии с погледи към случилото се и случващото се в езиците и литературите между Пиренеите и Андите е посветен с дълбока признателност от нейните ученици и последователи на една от основателките на испанистиката и латиноамериканистиката в България – Емилия Ценкова. Така чествуваме и 200-годишнината от обявяването на независимостта на Аржентина, Венецуела, Колумбия, Мексико и Чили.

БОЯН ВЪЛЧЕВ